

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) ความเป็นมาและรูปแบบงานบุญผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ และ ๓) สมรรถผลในการพึ่งเทศน์ในงานบุญผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และลงภาคสนามเพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูล สัมภาษณ์ สังเกตการณ์สภาพทั่วไป การเข้าร่วมกิจกรรมงานบุญผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณีในพระพุทธศาสนาเถรวาท

“ความเชื่อ” หมายถึง สภาวะทางจิตใจของบุคคลหรือสังคมหนึ่งที่เชื่อว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริง ความดี และความงาม ซึ่งนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมของบุคคลนั้นหรือสังคมนั้น เป็นแบบอย่างพฤติกรรมที่นำไปสู่การจัดระเบียบทางสังคม ในรูปแบบที่เป็นลัทธิศาสนาหรือทฤษฎีความรู้ต่างๆ ความเชื่อของสังคมนั้นเกิดจากความพยายามของมนุษย์ในการเข้าใจธรรมชาติ พวกเขาจึงเชื่อว่าพลังบางอย่างเข้ามากำหนดปรากฏการณ์ธรรมชาติและสร้างรูปธรรมของพลังดังกล่าวออกมาในรูปแบบของ “ผี” ผีจึงเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตตามธรรมชาติ เมื่อผีมีตัวตนและสามารถให้คุณหรือโทษได้ ผู้คนจึงประกอบพิธีเพื่อแสดงความเคารพและสร้างความพอใจแก่ผีเหล่านั้น พิธีกรรมเหล่านี้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในสังคม

เราอาจกล่าวได้ว่า คติความเชื่อเรื่องผีเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมของคนไทย เมื่อวัฒนธรรมอินเดียเผยแพร่สู่สุวรรณภูมิ ชนชั้นปกครองเลือกรับวัฒนธรรมทางศาสนาที่สอดคล้องกับคติความเชื่อดั้งเดิม นั่นคือ คติความเชื่อศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ คติความเชื่อศาสนาพราหมณ์ตอบสนองความต้องการด้านพิธีกรรมของชนชั้นปกครอง ในขณะที่ความเชื่อศาสนาพุทธตอบสนองความต้องการทางจิตใจของคนทั่วไปโดยสรุป ในบรรดาความเชื่อทั้งหลายที่กล่าวมา ความเชื่อในการตรัสรู้ในพระพุทธเจ้านั้นสำคัญที่สุด เนื่องจากสัจธรรมที่พระพุทธเจ้าค้นพบแล้วนั้น เป็นสิ่งที่รู้เองได้ยาก ดังนั้น ในเบื้องต้น การมีความเชื่อศรัทธาในการตรัสรู้ขององค์ศาสดาผู้สอน จึงเป็นหนทางแรกสุดในการพัฒนาปัญญาให้รู้แจ้งต่อไป พอสรุปได้ว่า ประเพณีแบ่งได้เป็นประเภทต่าง ๆ หลายลักษณะ

ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งและเจตนาในการศึกษา สรุปโดยรวม ก็คือ ประเพณีแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ ประเภทที่กำหนดเวลาในรอบปีไว้อย่างถาวร ที่มักจะเป็น ประเพณีของสวนรวม และประเภทที่ไม่ได้กำหนดเวลาไว้อย่างถาวรซึ่งมักจะ เป็นประเพณีของสวนบุคคล

ประเพณีก่อให้เกิดคุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติประเพณีหลายด้าน ในรายละเอียด ด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับแต่ละประเพณี และจะต้องมีคุณค่าทางด้านสังคมความสามัคคีในหมู่คณะ ทางด้านจิตใจ อารยธรรม วัฒนธรรม และคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและการปกครองของชุมชนหรือประเทศนั้น ๆ . พระองค์ทรงมุ่งประโยชน์จากคำสอนที่ผู้ฟังจะฟังได้ฟังถึงเป็นสำคัญ เพื่อที่ผู้ฟังจะได้นำไปปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ ดังพุทธปณิธานที่ทรงตั้งไว้เมื่อคราวส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนาว่า เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ดังนั้น ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงมีแผนแม่บทในการเผยแผ่ที่เรียกว่า ธรรมประกาศนโยบาย เป็นคู่มือสำหรับบุคลากรในการเผยแผ่

ประเพณี หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของกลุ่มชนในแหล่งใดแหล่งหนึ่ง ยึดถือสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ เป็นเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับความคิด ศีลธรรม จารีต ความเชื่อและระเบียบแบบแผน เป็นต้น อันเป็นสิ่งที่คนในสังคมเห็นว่า ถูกต้อง และเหมาะสมสำหรับสังคมนั้น ๆ ประเพณีของแต่ละสังคมอาจแตกต่างกันไป และอาจปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพสังคมวัฒนธรรมในกาลสมัยนั้น ๆ ประเพณีก่อให้เกิดคุณค่าอันเกิดจากการปฏิบัติประเพณีหลายด้าน ในรายละเอียด ด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับแต่ละประเพณี และจะต้องมีคุณค่าทางด้านสังคมความสามัคคีในหมู่คณะ ทางด้านจิตใจ อารยธรรม วัฒนธรรม และคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจและการปกครองของชุมชนหรือประเทศนั้น ๆ

๕.๑.๒ ความเป็นมาและรูปแบบงานบุญผะเหวดของอำเภอสรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

บุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ บางครั้ง เรียกว่า คาถาพันวรรณกรรมเรื่องพระเวสสันดร ชาดกนี้เข้ามาแพร่หลายในประเทศไทยเมื่อครั้งสมัยสุโขทัย ต้นฉบับมหาชาติสมัยสุโขทัยคงสูญหายไป เราจึงพบว่ามหาชาติคำหลวง ฉบับกรุงศรีอยุธยา เป็นมหาชาติที่เป็นสำนวนเก่าที่เหลืออยู่ในประเทศไทยในขณะนี้มีมหาชาติที่พบอยู่ในภาคอีสานของไทยนั้นมีหลายสำนวน หลายฉบับ แต่ละวัดแต่ละจังหวัดต่างก็ใช้ฉบับของท้องถิ่นและคัดลอกสืบทอดมา เพราะเป็นวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมเรียกว่า “บุญผะเหวด” การคัดลอกนี้อาจจะมีการเพิ่มเติมเสริมแต่งบ้าง หรือย่อให้นั้นเอาเฉพาะใจความสำคัญบ้าง หรือพระภิกษุบางรูปอาจแต่งขึ้นมาเป็นสำนวนใหม่บ้าง แต่อย่างไรก็ตามต้นฉบับเดิมของมหาชาติอีสาน น่าจะได้รับอิทธิพลจากมหาชาติฉบับของล้านช้าง เพราะเหตุว่าชาวอีสานส่วนใหญ่ได้รับวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงมาโดยตลอด และพิธีกรรมบุญผะเหวดของอีสานนั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับพิธีกรรมของอาณาจักรล้านช้างโบราณ ฉะนั้นต้นฉบับเดิมเรื่องมหาชาติ (ของล้านช้าง) จึงมีการนำเข้า

มาใช้เทศน์ในภาคอีสานและภายหลังได้มีการปรับปรุงบ้างดังกล่าว งานบุญผะเหวดหากจะกล่าวถึงเป้าหมายหลักของการจัดทำบุญเพื่อระลึกถึงบุญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่บำเพ็ญบารมีครั้งยิ่งใหญ่ครั้งสุดท้ายก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธะแล้ว สิ่งสำคัญที่ชุมชนจะต้องได้คือความร่วมมือร่วมใจ ความสามัคคีในการกระทำกิจกรรมร่วมกันตั้งแต่เริ่มงานจนกระทั่งเสร็จสิ้นงาน เป็นกลอุบายที่คนโบราณได้วางกฎกติกาไว้เพื่อให้ลูกหลานได้ทั้งสิ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ และการรู้จักการเอื้ออาทรทำงานด้วยกันด้วยหลักธรรม

จะเห็นได้จากการเทศน์ อานิสงส์ของการฟังเทศน์ รวมถึงการเป็นเจ้าภาพกัณฑ์เทศน์ของชาวอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ จึงมีความเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์ในชาติต่อไป โดยจะเกิดในภพของพระศรีอริยเมตไตรจะได้ไปยังสวรรค์จะได้ไม่ต้องเข้าสู่อบายภูมิ จะเป็นคนที่พร้อมไปด้วยศุภภาพรตาคักดี และที่สำคัญจักได้บรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุด สิ่งนี้จึงเป็นแรงจูงใจให้ผู้คนได้เห็นความสำคัญของการเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดประเพณีที่สืบเนื่องกันมา ดังนั้น พระเวสสันดรชาดกจึงมีอิทธิพลต่อการเทศน์มหาชาติของชาวอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ทางด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมถึงความเชื่อ ซึ่งเป็นเครื่องกล่อมกล่อมให้ชาวอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ เป็นคนที่มีอัธยาศัยดี มีเมตตาต่อผู้อื่น เป็นคนใจบุญ ชอบให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

๕.๑.๓ สัมฤทธิ์ผลในการฟังเทศน์ในงานบุญผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ

บุญผะเหวดเป็นงานบุญประเพณีที่สื่อให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจ ร่วมรักสามัคคีของคนในชุมชนอีสานมาแต่โบราณกาล เพราะงานบุญดังกล่าวเป็นงานบุญที่ต้องอาศัยเรี่ยวแรงทั้งกำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์ของบุคคลหลายฝ่ายมาร่วมด้วยช่วยกัน เริ่มตั้งแต่การตระเตรียมสถานที่บริเวณงาน จนงานแล้วเสร็จ หากจะว่าไปแล้วการสร้างบุญผะเหวดให้เป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างส่วนราชการและภาคประชาชน โดยมีวัดหรือพระพุทธศาสนาเป็นตัวประสานนั้น ผู้วิจัยมองว่า เบื้องแรกผู้จัดงานอาจมีความประสงค์เพียงเพื่อต้องการประสานความเข้าใจกันระหว่างคนชนบทกับส่วนราชการอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ เพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง ตามนโยบายของรัฐบาลในยุคสมัยนั้น แต่ต่อมงานบุญประเพณีดังกล่าวได้พัฒนาไปจนเป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือทางการเมืองหรือฐานอำนาจทางสังคมของบุคคลบางส่วน ที่ต้องการสร้างจุดเด่นหรือสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้นแก่ตน ด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมกับงานมากยิ่งขึ้นทั้งการให้การสนับสนุนงบประมาณในการจัดงาน หรือการจัดตั้งกัณฑ์จอบกัณฑ์หลอนด้วยสิ่งของที่มีค่ามากมาย อันสื่อถึงเจตนาที่เรียกว่าบุญแอบแฝง

การเทศน์ผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬโดยภาพรวมมี ๒ แบบ คือ การเทศน์แบบลำผะเหวด และการเทศน์แหล่ ส่วนการเทศน์ผะเหวดอันเป็นงานประจำอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึง

กาฬนั้น ใช้การเทศน์แบบลำผะเหวด ฝ่ายสงฆ์ที่ดำเนินการจัดการหาพระนักเทศน์มาแสดงพระธรรมเทศนาตามโอกาสอันสมควรจุดมุ่งหมายโดยตรงของการจัดงานบุญผะเหวดก็คือการต้องการพัฒนาพฤติกรรมของคนให้มีความเสียสละโดยเริ่มตั้งแต่การเสียสละกำลังกายช่วยเหลือเตรียมงานจนกระทั่งงานเสร็จสิ้น แต่ปัจจุบัน การจัดงานผะเหวดแม้จะถูกริตรอนคุณค่าออกไปบางส่วน แต่ก็ยังคงมีประโยชน์อันเกิดจากงานบุญดังกล่าว แม้จะมองว่าการเทศน์หรือการเผยแผ่ธรรมของพระสงฆ์ที่มุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์นั้น ขรวาสได้มีบทบาทนำหน้าไปมากกว่า และดูเหมือนว่าจะมีส่วนได้จากกิจกรรมดังกล่าวมากกว่าที่พระสงฆ์ดำเนินการเองเสียอีก เพราะพระสงฆ์นั้นมุ่งเน้นที่จินตนาการ เมื่อผู้ฟังฟังตามแล้วนำไปคิดพิจารณาด้วยตนเองแล้ว จึงจะสามารถถลั่นกรองออกมาเป็นพฤติกรรมของตนเองได้ แต่ส่วนราชการได้สร้างภาพจินตนาการนั้นเป็นภาพลักษณ์ที่มองเห็นได้ชัดจากการแสดงงานแสงสีเสียงคันทนาเพลง หรือการแสดงภาพกิจกรรมต่าง ๆ พฤติกรรมต่าง ๆ ของตัวละครแต่ละตัวในวันแห่งผะเหวด ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพที่ชัดเจน สามารถจินตนาการได้รวดเร็วกว่าการที่เราจะตัดสินใจว่างานดังกล่าวดีหรือไม่ดีไม่ใช้อยู่ที่การดำเนินการ หรือการบริหารจัดการโดยใครหรือหน่วยงานใด แต่สิ่งที่เราควรตัดสินใจคือกิจกรรมดังกล่าวนี้สร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมหรือไม่

เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วผู้วิจัยเห็นว่างานบุญผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ แม้จะมีรายได้ไม่สมบูรณ์เต็มที่เพราะผู้จัดงานมุ่งประโยชน์ไปที่การสร้างภาพลักษณ์ หรือการสร้างจุดเด่นในทางการตลาดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ทั้งพิธีการเทศน์ผะเหวดเป็นงานรองเท่านั้น แต่สิ่งที่ได้จากการจัดงานดังกล่าวคือทำให้คนได้รับรู้ความเป็นมาของตำนานบุญผะเหวด บทบาทของตัวละครแต่ละตัว รวมถึงการทราบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดที่สื่อออกมาจากการแสดงต่าง ๆ ซึ่งควรอนุรักษ์และหวงแหนไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไปสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่เราจะเห็นได้จากงานบุญผะเหวดนั่นก็คือ การสร้างงานศิลปะ อันสื่อให้เห็นถึงความละเอียดละไมทางจิตใจของผู้สร้างสรรค์งานศิลป์ เพราะศิลปะเปรียบดังภาษาที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ปอเกิดของอารยธรรมแหล่งต่างๆ ของมนุษยชาติต่างก็มีแนวโน้มที่ให้อธิพัสลสืบต่อกันมาอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

บุญผะเหวดเป็นงานบุญประเพณีที่สื่อให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจ ร่วมรักสามัคคีของคนในชุมชนอีสานมาแต่โบราณกาล เพราะงานบุญดังกล่าวเป็นงานบุญที่ต้องอาศัยเรี่ยวแรงทั้งกำลังกาย กำลังความคิด กำลังทรัพย์ของบุคคลหลายฝ่ายมาร่วมด้วยช่วยกัน เริ่มตั้งแต่การตระเตรียมสถานที่บริเวณงาน จนงานแล้วเสร็จ หากจะว่าไปแล้วการสร้างบุญผะเหวดให้เป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเชื่อมประสานความสัมพันธ์ระหว่างส่วนราชการและภาคประชาชน โดยมีวัดหรือพระพุทธศาสนาเป็นตัวประสานนั้น ผู้วิจัยมองว่า เบื้องแรกผู้จัดงานอาจมีความประสงค์เพียงเพื่อต้องการประสานความเข้าใจกันระหว่างคนชนบทกับส่วนราชการเพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง ผลสัมฤทธิ์ในการพึงบรรลุเป้าหมาย ๔ ด้าน คือ

- ๑) ทางด้านจริยธรรม เป็นการปลูกฝังลักษณะนิสัยให้อยู่ในครรลองครองธรรมคุณค่าด้านจริยธรรม สอนให้ประชาชนละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้หมัดจด มีจิตใจที่จะบริจาคทานยิ่งขึ้น
- ๒) ด้านพฤติกรรม สร้างจิตสำนึกที่ดีให้แก่บุคคลในสังคมรู้การเสียสละส่วนตนเพื่อส่วนรวม มีใจเอื้อเฟื้อต่อคนอื่น แสดงออกทั้งทางด้านกาย วาจา
- ๓) ด้านการศึกษา ทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจด้านหลักธรรมคำสอน สามารถพัฒนาทั้งสติปัญญา เหตุผล อารมณ์และร่างกาย
- ๔) ด้านคุณภาพชีวิต เป็นวิถีชีวิตที่มีคุณภาพ มีความเอื้อเฟื้ออารีต่อกัน มีความสามัคคี ไม่มีการแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นกัน เป็นสังคมที่สงบสุข

จุดมุ่งหมายโดยตรงของการจัดงานบุญผะเหวดก็คือการต้องการพัฒนาพฤติกรรมของคนให้มีความเสียสละโดยเริ่มตั้งแต่การเสียสละกำลังกายช่วยเหลือเตรียมงานจนกระทั่งงานเสร็จสิ้นการที่เราจะตัดสินใจว่างานดังกล่าวดีหรือไม่ดีไม่ใช่อยู่ที่การดำเนินการ หรือการบริหารจัดการโดยใคร หรือหน่วยงานใด แต่สิ่งที่เราควรตัดสินใจคือกิจกรรมดังกล่าวนั้นสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมหรือไม่ เมื่อมองโดยภาพรวมแล้วผู้วิจัยเห็นว่าการงานบุญผะเหวดของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ แม้จะมีน้อยไม่สมบูรณ์เต็มที่เพราะผู้จัดงานมุ่งประโยชน์ไปที่การสร้างภาพลักษณ์ หรือการสร้างจุดเด่นในทางการตลาดของจังหวัด ทั้งพิธีการเทศน์ผะเหวดเป็นงานรองเท่านั้น แต่สิ่งที่ได้จากการจัดงานดังกล่าวคือทำให้คนได้รับรู้ความเป็นมาของตำนานบุญผะเหวด บทบาทของตัวละครแต่ละตัว รวมถึงการทราบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดที่สื่อออกมาจากการแสดงต่าง ๆ ซึ่งควรอนุรักษ์และหวงแหนไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

สิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่เราจะเห็นได้จากงานบุญผะเหวดนั่นก็คือ การสร้างงานศิลปะ อันสื่อให้เห็นถึงความละเอียดละไมทางจิตใจของผู้สร้างสรรค์งานศิลป์ เพราะศิลปะเปรียบดังภาษาที่บ่งบอกถึงวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน บ่อเกิดของอารยธรรมแหล่งต่างๆ ของมนุษยชาติต่างก็มีแนวโน้มที่ให้อิทธิพลสืบต่อกันมาอย่างไม่จบสิ้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาสัมฤทธิ์ผลของการพึ่งเทศน์ในงานบุญผะเหวด (เทศน์มหาชาติ) ของอำเภอศรีวิไล จังหวัดบึงกาฬ ทำให้ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่จะทำการวิจัยเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

๑. การศึกษารูปแบบการเทศน์ผะเหวดในเชิงวิเคราะห์หลักธรรมที่มีต่อวิถีชีวิตชุมชนว่าเป็นอย่างไร
๒. ศึกษาอิทธิพลของงานบุญผะเหวดต่อวิถีชีวิตของชนในชุมชนในเชิงปริมาณ
๓. ศึกษาเปรียบเทียบความพึงพอใจของชุมชนต่อการเทศน์ผะเหวดทั้งสองรูปแบบว่าเป็นอย่างไร

